

ДМИТРО ВОЛОДИМИРОВИЧ ЗАТОНСЬКИЙ

5 червня 2009 року перестало битися серце Дмитра Володимировича Затонського. Він народився 2 липня 1922 р. в Одесі в родині радянського функціонера В.П.Затонського. У 1937 р. батько й мати були заарештовані як вороги народу. Поневірявся серед далеких родичів, закінчив на “відмінно” школу, вступив на романо-германський факультет Київського університету. У 1941 р. добровольцем пішов на фронт, приховавши своє походження. Воював у полковій розвідці, після війни був перекладачем у Німеччині. Кавалер орденів Червоної зірки, Вітчизняної війни I ступеня. 1947 року повернувся до Київського університету, який закінчив 1950 року, працював учителем німецької мови на Донеччині. Повернувшись до Києва, викладав німецьку мову в лісогосподарській академії,

завідував відділом критики в журналі “Всесвіт”. З початком “відлиги” 1956–1961 рр. викладав у Київському університеті, де успішно захистив кандидатську дисертацію, був деканом романо-германського факультету.

З 1962 року Дмитро Затонський працював в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР, став засновником і організатором наукового підрозділу, який займався вивченням західної літератури. Очолював відділ зарубіжної літератури (з перервою в 1974-1975 роках, коли завідував відділом світової літератури Інституту світової літератури ім. Горького АН СРСР) до останніх днів свого життя.

Основний напрямок наукових інтересів – новітня література Заходу, проблеми історії та теорії світового роману, напрями й течії, жанри світової літератури, її естетична специфіка, складні постаті модерністських митців, особливо німецькомовних літератур. Уже перша монографія “Вік ХХ. Нотатки про літературну форму на Заході” (1961) набула значного розголосу серед науковців, виявила не тільки філологічний таланти автора, а й абсолютно новий підхід до літератури, гуманістичну зосередженість на окремій людській особистості, що розглядалась як естетичний і світоглядний центр літератури (концепція “доцентрового роману”), на складному комплексі художньої умовності, через яку й реалізується мистецтво слова, на відміну від соцреалістичних концепцій, зосереджених на віддзеркаленні соціальної історії, людської долі як соціально-історичної функції. Такі концептуальні засади слугували підґрунтям усієї надзвичайно плідної творчої діяльності Д.Затонського, на них було орієнтовано дослідницький пошук його численних учнів в Україні та далеко за її межами.

1967 року захистив докторську дисертацію, 1968 – професор, 1969 – член-кореспондент АН УРСР, 1990 – академік АН України. Член Спілки письменників з 1960 р. Він активний учасник величезної кількості міжнародних конференцій, засідань Пен-клуба, з 1967 р. – член Міжнародної організації літературних критиків (МАЛК, з 1974 – член правління товариства Гете у Веймарі, 1976-1978 – віце-президент Міжнародної асоціації порівняльного літературознавства, голова правління товариства “Італія –Україна”.

Д.Затонський був незмінним членом редакційних колегій журналів “Вопросы литературы”, “Иностранная литература”, “Всесвіт”, головою редакційних колегій з видань творів Кафки, Бальзака, Гемінгвея, Шекспіра, автором передмов і післямов до видань десятків зарубіжних письменників. Член редакційної колегії і автор статей (Бальзак, Стендаль, французький реалізм) до 5 і 6 томів академічної “Истории всемирной литературы” (Москва, 1988, 1989).

Автор 14 монографій, кожна з яких ставала подією в літературно-критичному житті, їх перевидавали, перекладали різними мовами. Особлива зосередженість на проблемах і постатях модернізму. Величезний успіх мала книжка “Франц Кафка і проблеми модернізму” (1965,1973). Фундаментальні праці, в яких теоретично осмислювався величезний художній доробок у широкому літературному контексті – “Мистецтво роману і ХХ ст.”(1973), “Європейський реалізм ХІХ ст. Лінії та обличчя” (1984), “Австрійська література у ХХ ст.” (1985) , “Художні орієнтири ХХ ст.” (1988). Збірники статей про прозу і драматургію, поетів і дослідників – “У наш час” (1979), “У пошуках сенсу буття” (1969), “Минуле, сучасне, майбутнє” (1982)... Нарешті, спроби узагальнити одвічний перебіг людської історії, культури, літератури – “Модернізм і постмодернізм. Думки про одвічний колообіг красних і некресних мистецтв” (2000). Кілька сотень статей, нарисів, есе. Завдяки зусиллям Д.Затонського побачили світ україномовні академічні зібрання творів В.Шекспіра, О. де Бальзака, інших письменників-класиків, дійшли до читача твори не надто бажаних для офіційних ідеологів модерністських авторів – Ф.Кафки, Р.Музіля, А.Дьобліна, Й.Рота, Г.Гессе, М.Фріша, Ф.Дюрренматта, Г.Грасса, З. Ленца, В.Кьопена та багатьох інших; видання ці зазвичай супроводжувалися його ґрунтовними передмовами, котрі не тільки не втратили своєї актуальності, а й увійшли до золотого фонду вітчизняного літературознавства. В Інституті літератури з ініціативи дослідника став виходити часопис “Вікно в світ”, тут утілилася в життя його ідея створення Центру германістики, у рамках якого відбулася низка престижних наукових конференцій.

Постійна плідна співпраця з видавництвами України й Росії. Постійне дбайливе керівництво аспірантами, докторантами, наукова співпраця з кафедрою зарубіжної літератури Київського національного університету імені Тараса Шевченка, в останні роки – незмінна увага до українських викладачів нововведеного шкільного предмета “зарубіжна література”, прагнення сприяти створенню науково-практичної бази для його викладання.

Д.Затонський не брав участі в антирадянських акціях, але все життя сповідував і спирався у своїй важливій і вагомій праці на загальнолюдську мораль, на одвічні норми людяності, і з цими критеріями підходив до своїх учнів й однодумців. Будучи внутрішнім ворогом радянського тоталітаризму, він радо прийняв самостійність України як її глибокий і відданий патріот. Майже півсторіччя Д.Затонський був справжнім лідером, Учителем усіх, хто вивчав зарубіжну літературу в Україні. Цьому сприяли величезна ерудованість, доброзичливість, демократичність, а головне – неабиякий літературний талант Дмитра Володимировича. Його публіцистична й художня проза (повість “Історія однієї долі”, 1988, видана 2007 р.; постмодерністські новели, написані в 1970-і роки й надруковані лише в 1990-і) викликала не менший читацький захват, ніж літературознавчі праці.

Європейська й українська громадськість високо оцінила заслуги Д. Затонського: він був членом Європейської академії наук і мистецтв у Зальцбурзі, членом Європейського товариства культури, президентом товариства “Україна-Австрія”, його нагороджено медаллю Гете. Д.Затонський – Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат премії ім. І.Я. Франка НАН України, кавалер ордена Ярослава Мудрого ІІІ ступеня.

Д.Затонський виношував іще багато цікавих задумів і планів, яким, на жаль, не судилося здійснитися. Його доробок довго буде осмислюватися як досвідченими учнями, так і молодими дослідниками зарубіжної літератури. Пам’ять про Дмитра Володимировича Затонського назавжди збережеться в серцях колег, друзів, цінителів і шанувальників праць ученого, позначених безпомилково впізнаваною інтонацією та широким діапазоном думки.